

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/329327654>

2000'Lİ YILLARDA YERELDE İNSAN HAKLARININ GELİŞİMİ: İL VE İLÇE İNSAN HAKLARI KURULLARI

Chapter · November 2018

CITATIONS

0

READS

148

1 author:

Tahsin Güler

Balıkesir University

29 PUBLICATIONS 133 CITATIONS

SEE PROFILE

ISSUES IN TOURISM HUMAN RIGHTS & SUSTAINABLE ENVIRONMENT

Volkan Genç
Makbule Şiriner Önver

ISSUES IN TOURISM HUMAN RIGHTS & SUSTAINABLE ENVIRONMENT

Edited By

Volkan Genç

Makbule Şiriner Önver

Issues in Tourism, Human Rights & Sustainable Environment

(Edited by: Volkan Genç, Makbule Şiriner Önver)

IJOPEC
PUBLICATION
London ijopoc.co.uk Istanbul

IJOPEC Publication Limited

CRN:10806608
615 7 Baltimore Wharf
London E14 9EY
United Kingdom

www.ijopoc.co.uk

E-Mail: info@ijopoc.co.uk
Phone: (+44) 73 875 2361 (UK)
(+90) 488 217 4007 (Turkey)

Issues in Tourism, Human Rights & Sustainable Environment

First Edition, September 2018

IJOPEC Publication No: 2018/34

ISBN: 978-1-912503-55-1

No part of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, transmitted in any form or by any means electronically without author's permission. No responsibility is accepted for the accuracy of information contained in the text, illustrations or advertisements. The opinions expressed in these chapters are not necessarily those of the editors or publisher.

A catalogue record for this book is available from Nielsen Book Data,
British Library and Google Books.

The publishing responsibilities of the chapters in this book belong to the authors.

Printed in London.

Composer:

Çelebi Şenel

Cover Illustrators designed by Freepik

CONTENTS

Introduction: Discussions on The People and Space5

PART I: TOURISM

1. TOURISM AND INCOME LEVEL: COMPARISON OF COUNTRIES BY THE TRAVEL AND TOURISM COMPETITIVENESS INDEX.....9

Ayşe Demirhan, Mehmet Çağlar

2. ORGANIZATIONAL JUSTICE PERCEPTIONS OF HOSPITALITY BUSINESS EMPLOYEES IN THE SCOPE OF DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS: A STUDY IN RIZE19

Eren Erkiş, Cengiz Gazeloğlu, Engin Aytekin

3. TRAVEL MOTIVATIONS OF VISITORS WHO TRAVEL FOR CULTURE: DIYARBAKIR EXAMPLE / KÜLTÜR AMAÇLI SEYAHAT EDEN ZİYARETÇİLERİN SEYAHAT MOTİVASYONLARI: DİYARBAKIR ÖRNEĞİ35

Gülseren Özaltaş Serçek

4. SOCIO-CULTURAL IMPACTS OF TOURISM: THE EVALUATION IN THE CONTEXT OF SOCIOLOGY APPROACHES.....51

S. Emre Dilek

5. RESULTS OF DISPLAY EMOTIONAL LABOR IN TERMS OF TOURISM STAFF.....67

Sadık Serçek, Mazlum Çelik, Sezer Fırat Atik

6. INVESTIGATION OF MEDIATOR ROLE OF ORGANIZATIONAL IDENTIFICATION IN THE EFFECT OF TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP UPON JOB SATISFACTION ACCORDING TO EMPLOYMENT CHARACTERISTICS / DÖNÜŞTÜRÜCÜ LİDERLİĞİN İŞ TATMİNİNE ETKİSİNDE ÖRGÜTSEL ÖZDEŞLEŞMENİN ARACILIK ROLÜNÜN İSTİHDAM ÖZELLİKLERİNE GÖRE İNCELENMESİ,79

Sine Erdoğan Morçin

7. DIFFERENCES IN JOB SATISFACTION FACTORS ACCORDING TO DEMOGRAPHICAL DATA: CASE OF DENİZLİ ACCOMMODATION SECTOR91

Nuray Selma Özdiçiner, Seher Ceylan, Muhammet Emin Soydaş

PART II: HUMANS RIGHTS

8. DEVELOPMENT OF HUMAN RIGHTS AT LOCAL LEVEL BY 2000S: PROVINCE AND DISTRICT HUMAN RIGHTS BOARDS / 2000'Lİ YILLARDA YERELDE İNSAN HAKLARININ GELİŞİMİ: İL VE İLÇE İNSAN HAKLARI KURULLARI99

Tahsin Güler

9. THE EMPLOYMENT OF DISADVANTAGEOUS PEOPLE IN THE PUBLIC SECTOR: PROCESS ANALYSIS111

Süha Oğuz Albayrak

8

DEVELOPMENT OF HUMAN RIGHTS AT LOCAL LEVEL BY 2000S: PROVINCE AND DISTRICT HUMAN RIGHTS BOARDS / 2000'Lİ YILLARDA YERELDE İNSAN HAKLARININ GELİŞİMİ: İL VE İLÇE İNSAN HAKLARI KURULLARI

Tahsin Güler¹

Abstract

The development of democracy is closely related to the protection and development of human rights and fundamental freedoms. In this context, in Turkey with 2000s, comprehensive constitutional and legal regulations which directly regarding human rights have been made, particularly the constitutional amendments of 2001, 2004 and 2010. The establishment of Province and District Human Rights Boards as an institutional mechanism that aims to promote and protect human rights and to maintain the individual and state relations on a more democratic basis take an important place in these regulations. In this process, human rights units have been established in public institutions and organizations as an indication of citizen-focused change and transformation in the functioning of public administration.

Province and District Human Rights Boards was established to view applications for human rights violations, investigate, evaluate the results and to assist in the development of human rights in the society by carrying out education and awareness activities in this regard. These boards are characterized as an important mechanism of supervision and participation in that their members are composed of representatives of local governments, political parties and non-governmental organizations.

In the study, the developments achieved in the field of democracy and human rights and the studies conducted based on the functions of the province and district human rights boards, which are included among these developments in Turkey with the 2000s will be evaluated.

Key words: Human Rights, Participation, Bureaucratic Change, Democracy

Giriş

1982 Anayasasının 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin nitelikleri belirtilirken “insan haklarına saygılı” olduğu ifade edilmektedir. Bir devletin anayasasında insan haklarına saygılı olma vurgusuna yer verilmesi neden bu kadar önemlidir?

Bu soruya verilebilecek makul ve mantıklı cevapların hemen hepsi bizi modern anlamda demokratik bir devletin varlığı için insan haklarına saygılı olması zorunluluğuna götürür. Özellikle Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Beyannamesi'nin kabul edildiği 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu konuda önemli gelişmelerin kaydedildiği, ülkelerin uluslararası alandaki bu gelişmelerden etkilendikleri görülmektedir.

¹ (Balıkesir University), guler1043@gmail.com

Türkiye özelinde ise Osmanlı'dan günümüze insan hakları kavramının neyi ifade ettiği ile hakların korunması, kullanılması ve güvencesinin sağlanması konusunda bir karmaşanın olduğu, bu durumun başkaca sebeplerin de katılımıyla insan haklarının “temel hak ve özgürlükler” bağlamında hukuk metinlerine tam olarak yansı(tıla) mamasına neden olduğu görülmektedir. Diğer taraftan demokrasiye geç kavuşan, iyi işlememesinin yanında işleyişi askeri darbelerle sık sık kesintiye uğrayan Türkiye’de 2000’li yıllardan itibaren geçmişten daha farklı bir dönem yaşanmıştır. Bu dönemin genel karakteristiği; koalisyon ve kriz dönemlerinin ardından tek başına işbaşına gelen bir iktidarın başladığı, yönetimde değişim, dönüşüm ve demokratikleşme hareketidir. Bu hareket devletin geçmişte önemli ölçüde ihmal ettiği insan hakları (temel hak ve hürriyetler) kavramının yeniden gündeme gelmesini sağlamıştır. Nitekim siyasi iktidar, yönetimde değişim ve dönüşüm için; haklarını bilen, ona sahip çıkan, katılan ve denetleyen bir birey/toplumun desteğinin önemli olduğunu görmüştür.

Çalışmada, 2000’li yıllarda sözü edilen değişim, dönüşüm ve demokratikleşme sürecinin insan haklarının gelişimi bağlamında incelenmesine odaklanılmakta; söz konusu gelişmeler bu süreçte oluşturulan İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları özelinde değerlendirilmektedir.

İnsan Hakları Kavramı

1700’lü yıllardan bu yana “insan hakları” terimi kullanılsa da hak kavramının hukukta “hukuk düzeni tarafından tanınan ve korunan hürriyetler”i tanımlamasından hareketle aslında kavramın, hukukun tanınmasından önce insan olmanın getirdiği hürriyetleri belirtmesi açısından “insan hürriyetleri” olarak anlaşılması gerektiği belirtilmelidir. Dolayısıyla kısaca “insanların sahip olduğu serbestçe hareket etme gücü” olarak tanımlayabileceğimiz insan hakları kavramı yalnızca hukuki anlamda değil aynı zamanda ahlaki, felsefi vb. anlamlarıyla birlikte değerlendirilmektedir (Gözler, 2017: 57-58).

Literatürdeki yaygın kullanımıyla insan hakları kavramı insan denen canlılara sadece hukuk düzeni tarafından tanınan değil, aynı zamanda ahlaki ve felsefi olarak tanınması arzu edilen hakları da içermektedir. Dolayısıyla insan hakları herkesin sahip olduğu bir şeydir. Bir insan, belirli bir işi yapması, muayyen bir rolü icra etmesi, yahut belirli görevleri yerine getirmesi dolayısıyla bu hakları kazanmaz, bu haklar sadece insan olmasından ötürü ona aittir (Cranston, 1983: 314). İnsan hakları, insanın insan olmasından kaynaklanan, doğuştan gelen evrensel haklardır. Kamu hürriyetleri ile temel hak ve hürriyetler ise insan hakkı olmakla birlikte bu hakların anayasa ve kanunlarla yani hukuk düzeniyle tanınan, bu metinlere konu olan kısmıdır. Dolayısıyla insan hakları kavramı çok daha geniştir ve bu iki kavramı da kapsar.

Günümüzde insan hakları toplumsal ve siyasal sistemlerin iyileştirilmesine yönelik ahlaki taleplerin asıl dayanağı, hatta siyasal rejimlerin meşruluğunun temeli olarak algılanmakta ve işlev görmektedir. Hak kavramı ve içeriği ile ilgili olarak 20. yüzyılın başında Hohfeld tarafında yapılan tahlil ve bunun üzerinde yapılan tartışmalar neticesinde bir hakkın *yetki, talep ve tanınma, saygı gösterilme* unsurlarını içerdiği söylenebilir (Erdoğan, 1998: 93-96).

Yetki: Hakkın özü bir şeyi yapabilme yetkisidir. Başka bir anlatımla hak sahibi hakkın konusundan yararlanıp yararlanmamakta serbest olup hakkını kullanıp kullanmama konusunda zorlanamaz.

Talep: Her hak sahibine olumlu ya da olumsuz bir talepte bulunma yetkisi verir. Bu “özgürlük hakkı” olarak tabir edilen başkalarına kaçınma yükümlülüğü yükleyen bir hak ya da kaçınmaya ek olarak bir edim (ifa) yükümlülüğü getirebilir.

Tanınma, Saygı Gösterilme: Bir hak iddiası, hakkın konusundan yararlanma yetkisinin genel veya özel olarak tanınmasını, ona saygı gösterilmesini iddia etmek demektir. Bu durumda hak sahibi hakkını tanımayan veya ihlal edenlere karşı yasal yollara başvurarak, hakkın konusundan yararlanmasını fiilen sağlayabilir.

Buradan hareketle her birey için bir hakkın onun kendi yapısına göre, kendi amaçları için, kendi gönüllü zorlanmamış seçimiyle hareket etme hürriyetinin moral tasdiki olduğu belirtilebilir. Onun hakları diğer insanlara, negatif bir yükümlülük, yani onun haklarını ihlal etmekten uzak durmak dışında hiçbir yükümlülük yüklemeyiz (Rand, 1967: 319). Bireyin karşı tarafa yüklediği haklarını ihlal etmekten uzak durma yükümlülüğü diğer bireyler ile devletin de dahil olduğu kurumlar için de geçerlidir. Nitekim insan haklarının korunup geliştirilmesindeki ana problem de burada yatmaktadır. Devlet denen kurumun bir yandan insan haklarını hukuksal tanımayla temel hak ve hürriyetler olarak nitelendirip geliştirmesi, beslemesi ve bu alanı sürekli genişletmesi beklenirken öte yandan bu alanı kendisinin de dahil olduğu kurum ve bireylerin olumsuz etkilerinden koruması gerekecektir. İçerisinde pek çok aktörün birbirleriyle ilişki/etkileşim içerisinde olması dolayısıyla temel hak ve hürriyetler alanının geliştirilebilir ve sürdürülebilir olmasında demokrasiden faydalanılmaktadır. Nitekim hükümetin gücüne sınırlama getirmede, sınır tanımayan zorba rejimlere sınır koymada demokrasiden daha iyi bir alternatif yoktur (Berger, 1989: 36-37).

İnsan Hakları ve Demokrasi İlişkisi

Günümüzde insan haklarının sahipliğinin ve kullanımının güvencesi devletlerdir. Bu durum aynı zamanda modern devletin kuruluş felsefesini yansıtmaktadır. Bunun yanı sıra Peters (2000:70-73) ve Gierke (2000: 129)'nin de belirttiği gibi devlet otoritesinin keyfi, tabiat kanunlarının dokunulmaz kıldığı alanlara dokunan ve bir kimsenin vicdanı ile bağdaştıramayacağı kanunlarına karşı bireyin direnme hakkının olduğu görüşü Ortaçağ'dan bu yana siyaset bilimcilerinin, üzerinde en çok durdukları, devletin hukuki, ahlaki ve tabii gerekliliğe uygun olması düşüncesini yansıtmaktadır. Ancak olması gereken bu olsa da, güç ve otoriteyi temsil eden, yasaklayıcı ve sınırlayıcı bir yapı olan devletin, üzerinde egemenlik yetkisini kullandığı insanların insan haklarının nasıl koruyucusu ve güvencesi olabileceği problemi henüz tam olarak çözülememiştir. Bu konuda günümüze değin bulunan en iyi çözüm yöntemi ise demokrasi olarak görünmekte, dolayısıyla çözümün, demokratik mekanizmalar üzerine yoğunlaşmaktan geçtiği üzerinde ittifak edilmektedir. Bu bağlamda günümüz anlayışında geniş anlamda insan haklarının ve daha dar anlamda temel hak ve hürriyetlerin korunması ve kullanılması; demokratik bir ortamı ve bu ortamı garanti eden adil ve işleyen bir hukuk düzenini gerektirmektedir.

Demokrasi ve insan hakları, bu bakımdan birbirine oldukça yakın ve genellikle de doğrudan bir şekilde bağlantılı olan iki kavramdır. Demokrasi, siyasal bir rejim olarak, insan hakları düşüncesinin tesis edildiği ve uygulandığı bir düzenin adı olmakta, buna karşın insan hakları ise bir doktrin olarak demokratik düzene düşünsel anlamda zemin teşkil etmektedir. Uygulama ve kuram bağlantısı, demokrasi ile insan hakları kavramları arasında en açık biçimde belirginlik kazanır. Demokrasi, geçmişten başlayarak günümüze intikal eden insan hakları düşüncesinin temelleri üzerinde doğmuştur (Torun, 2007: 416).

Demokrasinin bu çözümü sağlamadaki gücü ve etkisinin nereden kaynaklandığına odaklanıldığında bunun, demokrasinin "bireylerin her türlü katılım (seçim, baskı grupları, lobi, şikayet/denetim) yöntemleriyle etkin olduğu bir sistem"i tanımlamasında yattığı görülmektedir. Nitekim günümüzde katılımcı demokratik hukuk devleti olarak nitelendirilen yönetim sistemini uygulayan ülkelerde toplumun, içerisinde temel hak ve hürriyetlerinin de yer aldığı siyasi, sosyal ve ekonomik sorunları tatmin edici bir şekilde çözülebilmektedir (Arslan, 2016: 127).

Demokrasinin bir diğer etkisi ise oluşturduğu iklimin, bireylerin sahip oldukları hakların tanınması ve geliştirilmesini sağlamasıdır. Berger'e göre "nasıl ki demokrasi bir ideal olarak somut kurumlarda ve sosyal anlayışlarda, ilişkilerde ifadesini buluyorsa; bir bireyin de kendi kendini idare edeceğine, hür olduğuna, doğuştan hakları olduğuna inanması, bu kişinin çocukluktan başlayarak içinde yetiştirildiği kurumsal bir yapıyı gerektirir" (Berger, 1989: 35). Bu yapı demokratik bir düzeni işaret etmektedir. Nitekim Lincoln'ün 1863 tarihli Gettysburg Söylevi'nde demokrasiyi tanımlarken söylediği "halkın, halk tarafından, halk için yönetimi" (Heywood, 1997: 70) ifadeleri; halkın kendi içinde, doğrudan ya da dolaylı olarak yönetimi oluşturmada ve daha iyi bir yönetim için yönetimi etkileme/katılma ilişkilerini içerisinde barındırmaktadır. Tüm bu ilişkiler barışçıl bir zeminde olmak kaydıyla çok çeşitli isteklerin çatışmacı ve uzlaşmacı süreçlerle ortak kararlara evrildiği demokratik bir iklimi tesis etmektedir.

2000'li yıllarda Türkiye'de Demokratikleşme

Keyman, 1980'den bugüne Türkiye'nin yaşadığı değişim ve dönüşümü küreselleşme, modernleşme, demokratikleşme ve 2000'li yıllarla birlikte bunlara eklenen bir Avrupalılaşıma tarihi olarak ifade etmektedir (Keyman, 2013: 3).

Siyasal düşüncede iyi toplum arayışında geliştirilen çözümlerden birisi olan demokrasi kavramı 20. yüzyıla hâkim olan siyaset biçimini koşullandıran gelişmelerle birlikte bu alanda merkezi bir konuma yerleşmiştir (Özman ve Coşar, 2002: 340-341). Demokratikleşme, bugünde devam eden, son elli yıldır siyasal, sosyal, ekonomik ve yönetsel alanları yoğun şekilde etkileyen bir süreçtir. Türkiye'nin de bu süreçten etkilenmesi somut anlamda özellikle 2000'li yıllarda AB üyeliği temelinde demokratikleşme yönünde gerçekleştirilen anayasal ve yasal düzenlemelerle gözle görülür şekilde artmıştır.

2003 yılında yayınlanan ve Batı Avrupa ve Anglo Sakson ülkelerinde yaygın olarak kullanılan "Beyaz Kitap" (*White Paper*) uygulamasına benzer bir niteliğe sahip (Köseoğlu, 2009: 219) olan "Değişimin Yönetimi İçin Yönetimde Değişim" başlıklı raporda demokratikleşmenin, AB'ye üyelik sürecinde yönetim yapısının çağdaş standartlara kavuşturulması açısından bir gereklilik olduğu ifade edilmiştir (Dinçer ve Yılmaz, 2003: 79).

Demokratikleşme kamu yönetimi üzerinde doğrudan ya da dolaylı etkiler yaratmaktadır. Her şeyden önce demokratikleşme yönünde atılan adımlar bir takım yasal ve yapısal düzenlemeler içermektedir. Bu reformlar kamu yönetimini doğrudan ilgilendirmese bile zaman içinde idarenin uygulamalarını, yaklaşımlarını, iş yapma biçimlerini etkilemesi kaçınılmazdır (Sözen, 2011: 137). Çelik ve Aksan'ın da dikkat çektiği gibi bu etkileşimde en önemli sorun alanlarından birisi bürokrasi- demokrasi ilişkisidir. Günümüzün özgürlükçü ve çoğulcu demokrasi anlayışı ile uzmanlaşma, hiyerarşi ve resmi kurallara dayanan karmaşık bir örgütü ifade eden bürokrasi kurumu arasındaki hem birbirini tamamlayan hem de gerilim içeren karmaşık ilişki, modern devletlerin en önemli ve kalıcı sorunlarından birisidir (Çelik ve Aksan, 2011: 179).

Demokratikleşme sürecinin devletin küçültülmesi ve müdahalesinin azaltılmasına yönelik doğası bu süreçte bürokratik mekanizmaların direncini kırarken demokratik kurumlar ve bilhassa bireylerin hakları üzerinde baskı yaratmasını önlemektedir. Türkiye'de son on yılda demokratikleşme yönünde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu süreçte demokratikleşmeyle doğrudan ilgili olan yasal kurumsal reformlar beş başlık altında özetlenebilir (Sözen, 2011: 138-145; Anayurt, 2007: 245-277).

İnsan Haklarını Geliştirme ve Korumaya Yönelik Reformlar: Demokrasinin pekişmesi, insan hakları ve temel özgürlüklerin korunup gelişmesi ile yakından ilgilidir. Bu nedenle, demokratikleşme sürecinde insan haklarının

geliştirilmesi ve korunmasına yönelik önemli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Söz konusu düzenlemelere çalışmanın devamında yer verilmiştir

Güvenlik Güçleri Üzerinde Sivil Otoritenin Güçlendirilmesine Yönelik Reformlar: Demokrasilerde askerlerin siyasal otoritenin denetimi ve gözetimi altında olması gerektiği kabul edilir. Nitekim geçmişten bu yana temel hak ve özgürlüklerin askeri rejim dönemlerinde çok daha fazla ihlal edildiği bilinen bir gerçektir. Türkiye’de de demokratikleşme süreciyle bağlantılı olarak son dönemde gerçekleştirilen anayasal ve yasal değişikliklerle askeri bürokrasinin siyasal nitelikli politika belirleme sürecindeki hâkim rolüne son verme ve sivil otoritenin güvenlik güçleri üzerindeki gözetim ve denetim yetkisini güçlendirmeye yönelik önemli adımlar atılmıştır. Bu adımlar kısaca aşağıdaki şekilde belirtilebilir.

- 2001 Anayasa değişikliği ile MGK’nun yapısındaki sivil üye sayısı artırılması, Kurul kararlarının Bakanlar Kurulu üzerindeki etkisinin zayıflatılması.
- 2004 yılında 8. Uyum Paketiyle Genelkurmay Başkanlığı’nın Yüksek Öğretim Kurulu’na üye seçme yetkisinin sonlandırılması.
- 2004 yılında Anayasa’nın 160. maddesinde yapılan değişiklikle askeri harcamaların üzerindeki gizliliğin kaldırılması için ilk adım atılmış 3 Aralık 2010 tarihinde, “TBMM adına askeri harcamaların denetiminin de yapılacağı”na ilişkin hükümleri de içeren 6085 sayılı yeni Sayıştay Yasası kabul edilmiştir.
- 2010 Anayasa değişikliği ile Yüksek Askeri Şura’nın ilişik kesme kararlarının yargı denetimi içine alınması,
- Askeri mahkemelerin yetki alanının askerlik hizmet ve görevleriyle sınırlandırılması, devlet güvenliğine, anayasal düzene ve anayasal düzenin işleyişine karşı suçlara ilişkin davaların sivil mahkemelerin yetkisine alınması.
- Mülki İdare Amirlerinin polis ve jandarma arasındaki görev sınırlarının belirlenmesindeki yetkilerinin güçlendirilmesi.
- Jandarma komutanlarının illerde valiye, ilçelerde kaymakama geçici bir süre ile vekâlet edebilmelerine imkan sağlayan yasal hükümlerin kaldırılması sayılabilir.

Hesap Verme Mekanizmaları Oluşturulmasına Yönelik Reformlar: Demokratikleşme sürecinde Türkiye’deki mevcut yapılara ilave olarak kamu yönetiminin hesap verebilirliğini güçlendirmeye yönelik yeni kurumsal mekanizmalar oluşturulmuştur. Bu mekanizmaların bireylerin hak arama mücadelesine önemli katkıları bulunmaktadır Oluşturulan bu mekanizmalar arasında dikkat çekenler aşağıdaki gibidir

- 2004 yılında Başbakanlık bünyesinde Kamu Görevlileri Etik Kurulu kurulmuştur.
- Bu alanda diğer bir önemli husus ise Kamu Denetçiliği Kurumu kurulmasıdır. 12.9.2010 tarihinde yapılan halkoylaması ile kabul edilen Anayasa değişikliğiyle anayasal altyapısı hazırlanan kurum 2012 yılında 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu ile kurularak 29 Mart 2013’ten itibaren şikâyet başvuruları kabul etmeye başlamıştır.

Yönetimde Açıklık ve Şeffaflığı Sağlamaya Yönelik Reformlar: Demokrasilerde kamu yönetiminin açık ve şeffaf olması temel bir ilkedir. Kamu yönetimini daha açık ve şeffaf hale getirmek için yapılanların en başında kişilere bilgi edinme hakkının tanınması gelmektedir. Bu alanda idarenin kamuyu bilgilendirmesine ilişkin önemli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu düzenlemelerin başlıcaları şunlardır.

- 2004’te yürürlüğe giren 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu

- 2003 tarih ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunudur. Bu kanunda mali saydamlığı gerçekleştirmeye yönelik çeşitli hükümler yer almaktadır.

Yönetime Katılımı Sağlamaya Yönelik Reformlar: Yönetimde karar alma süreçlerine katılım, demokratik yönetimlerin önemli unsurlarından bir tanesidir. Demokratikleşme sürecine paralel olarak Türkiye'de yönetime katılımı sağlamaya yönelik oluşturulan uygulamalar aşağıda yer almaktadır.

- 5393 sayılı Belediye Kanunu ile kurulması öngörülen kent konseyleri uygulaması.
- İlgili kanunlarında il özel idareleri ve belediyelerin çeşitli alanlarda dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygulayabilmesi.
- Kamu kesimi, özel sektör ve STK'lar arasında işbirliğini geliştirmeye yönelik olarak bölgesel düzeyde Kalkınma Ajanslarının kurulması.
- İl ve ilçelerdeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Mütevelli Heyetlerinde sivil toplum temsilcilerinin katılımının sağlanması.
- Bu kapsamda bir diğer katılım mekanizması da çevre ile ilgilidir. 2008 tarihli Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği ile çevresel etki değerlendirme sürecinde ilgili halkı yatırım hakkında bilgilendirmek, projeye ilişkin görüş ve önerilerini almak üzere proje sahibi tarafından projenin gerçekleştirileceği yerde halkın katılımı toplantısı düzenlenmesi öngörülmüştür.

2000'li Yıllarda Türkiye'de İnsan Haklarının Gelişimi

Türkiye'de 2000'li yıllarla birlikte güçlü bir siyasal iktidarın tek başına iş başına geldiği ve başta kamu yönetimi olmak üzere birçok alanda değişim ve dönüşümü hedeflediği, adına "demokratikleşme süreci" denilen önemli bir reform dönemi başlamıştır. AB üyelik müzakerelerinin² ve dünya konjonktürünün de katkı sağladığı bu süreç, toplumun büyük kesiminden de destek görmüştür. Özellikle demokratikleşme sürecinin doğasında olan temel hak ve hürriyetlerdeki pozitif ilerlemelerden beslenmesi, Türkiye açısından temel hak ve hürriyetlerin gelişimi konusunda bu dönemin geçmiştən çok daha farklı olmasında belirleyici olmuştur.

Demokratikleşme sürecinde insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasına yönelik önemli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede başta anayasa değişiklikleri olmak üzere insan haklarını doğrudan ilgilendiren birçok alanda kapsamlı anayasal ve yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bunların en başında da kamu yönetimi içinde insan haklarını geliştirme ve koruma amaçlı yeni kurumsal mekanizmaların oluşturulması gelmektedir. Bunlar arasında Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı ile il ve ilçe insan hakları kurullarının kurulması sayılabilir. Bunlardan başka, ilgili kamu kurum ve kuruluşları bünyesinde de insan hakları birimleri oluşturulmuştur. Ayrıca, insan hakları alanında gerçekleştirilen yasal ve yapısal düzenlemeler kamu yönetiminin uygulamalarını, yaklaşımlarını ve iş yapma biçimlerinde de değişimi gerekli kılmaktadır. Örneğin, kolluk güçleri olan polis ve jandarma, suçla mücadelede sıklıkla başvurdukları "sanıktan delile ulaşmak" uygulamasından vazgeçerek yapılan değişikliklerle uyumlu "delilden sanığa ulaşmak" yaklaşımını temel alan yeni uygulamalar geliştirmek baskısını hissetmektedir.

2 Türkiye'nin AB üyelik süreci Keyman'ın ifadesiyle; Türk modernitesinin demokratik ve çoğulcu bir nitelik kazanmasını, devletin etkin, şeffaf ve sorumlu olmasını talep eden, bu anlamda Türkiye'de devlet-toplum/birey ilişkilerini radikal bir biçimde değiştiren, toplumu "haklar dili" temelinde güçlendiren, sivil haklar ve özgürlükler alanını genişleterek yeni bir vatandaşlık anlayışı yaratan ilişkilidir (Keyman, 2007: 79).

İnsan haklarının hukuk normlarına konu edilerek korunması ve geliştirilmesi noktasında 2004 ve 2005 yıllarında özellikle ceza hukuku alanında köklü bir reform yapılmıştır. Nitekim yeni ceza kanunu insana saygı esasına dayanması, işkence ve eziyet niteliği gösteren uygulamaları etkin şekilde yasaklaması, insan onuruyla bağdaşmayan cezalar içermemesi açısından dikkat çekmektedir. Bireyin sahip olduğu hukuki değerlerin, hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması kanunun amacı olarak belirlenmiştir (Koca, 2018: 96). Yine aynı kanunun “uluslararası suçlar” başlıklı kısmında insanlığa karşı işlenen kimi suçlar yaptırım altına alınarak insana ve insanın değerlerine verilen öneme dikkat çekilmek istenmiştir (Üzülmez, 2018: 106).

Devletin değişimi ve dönüşümünü hedeflediği, adına “demokratikleşme süreci” denilen, temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alındığı, devletin sınırlandırıldığı ve müdahalesinin azaltıldığı bu süreçte bürokratik vesayet rejiminin yıkılması olarak da anılan, bürokratik mekanizmalar üzerinde önemli bir baskı unsuru yaratan insan haklarını geliştirme ve korumaya yönelik reformlar önem arz etmiştir (Beriş, 2013: 19).

- Askeri rejimin bir uygulaması olan Devlet Güvenlik Mahkemeleri (DGM) kaldırılmıştır.³
- 1987’den itibaren süre gelen Olağanüstü Hal uygulaması bir daha uzatılmayarak 30 Kasım 2002’de sona erdirilmiştir.
- Bireylere, insan hakları ihlalleri dolayısıyla Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunma hakkı getirilmiştir.
- İnsan hakları ihlallerini önlemek üzere Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini referans alan özel bir eylem planı hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur.
- Eğitim alanında özel okullarda farklı dil ve lehçelerde eğitime izin verilerek talepler kısmen karşılanmıştır.
- “Denetimli serbestlik” düzenlemesi ile basit suçlardan dolayı cezaevinde olan hükümlülerin cezalarını dışarıda çekebilmesine imkan sağlanmıştır.

İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları

Türkiye’de insan haklarının korunması konusunda 1990’lı yıllarda Türkiye Büyük Millet Meclisi Bünyesinde İnsan Hakları İnceleme Komisyonu’nun kurulması önemli bir aşamayı oluşturmuştur. 2000 yılında ise bu konuda daha ileri bir aşamaya geçilerek il ve ilçelerde İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları oluşturulmuştur. 2003 yılına gelindiğinde ise 25298 sayılı yönetmelik ile İnsan Hakları Kurullarının Görev, Kuruluş ve Çalışma Esasları yani bu kurulların işleyiş sistematığı düzenlenmiştir. Bu yönetmelikte kurulun amaçları;

- İnsan haklarının korunmasını sağlamak,
- İnsan hakları ihlallerini önlemek,
- İnsan hakları ile ilgili gerekli inceleme ve araştırmaları yapmak,
- İnceleme ve araştırma sonuçlarını yetkili mercilere bildirmek,
- Toplum ve uygulayıcıları eğiterek insan hakları ihlallerini sona erdirmek,

olarak belirlenmiştir.

3 Özellikle 80’li yıllardan itibaren görev ifa eden DGM’lerin üyeleri arasında askeri hakimlerin bulunması, mahkemenin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) taşınan kararlarında “adil yargılanma hakkının” ihlal edildiği gerekçesiyle Türkiye tazminat ödemeye mahkum edilmiştir. Bu durumun düzeltilmesi yolunda 1999 yılında yapılan düzenleme ile üyelerin sivil hâkimlerden oluşması sağlanmış (Sağlam, 2008: 98), 2004 yılında çıkarılan bir kanunla da DGM’ler tamamen kaldırılmıştır.

Kurulun amaçlarının koruma, ihlalleri önleme, gerekli inceleme ve araştırma yapma ile eğitim yoluyla farkındalık ve bilinç oluşturmaya kapsaması, amaçların yerinde ve yeterli şekilde tespit edildiğini göstermektedir. Kurulun üye yapısının yerel aktörlerin geniş katılımını sağlayacak bir biçimde oluşturulduğu görülmektedir. Buna göre;

İl Kurulu, vali veya valinin görevlendireceği bir vali yardımcısının başkanlığında; büyükşehir statüsü bulunan illerde büyükşehir belediye başkanı veya başkan yardımcısı, diğer illerde il belediye başkanı veya başkan yardımcısı, İl Genel Meclisinin kendi üyeleri arasından seçeceği bir temsilci, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde grubu bulunan siyasi partilerin il başkanları veya görevlendirecekleri bir temsilci, üniversite rektörleri veya bu konuda görevlendirecekleri bir öğretim üyesi ya da elemanı, valilik tarafından belirlenecek kamu kurum ve kuruluşlarında görev yapan bir avukat veya hukuk fakültesi mezunu bir kamu görevlisi, baro temsilcisi, tabip odasından bir temsilci, ticaret veya sanayi odasından valilik tarafından belirlenecek bir temsilci, valilik tarafından belirlenecek diğer meslek odaları veya sendikalardan bir temsilci, mahalli televizyon, gazete, radyo gibi kuruluşlardan başvuranlar arasından valilik tarafından belirlenecek bir temsilci, muhtarlar derneği başkanı, yoksa mahalle muhtarlarından başvuranlar arasından valilik tarafından belirlenecek bir temsilci, okul-aile birliklerinden başvuranlar arasından valilik tarafından belirlenecek bir temsilci, sivil toplum kuruluşlarından başvuranlar arasından valilik tarafından belirlenecek en az üç temsilciden oluşur. Kurul başkanı gerekli gördüğü durumlarda ilgili kamu veya özel kuruluş temsilcilerini veya kişileri de toplantıya çağırabilir (Yönetmelik, md. 5).

İlçe kurulları ise;

Kaymakamın başkanlığında; İlçe belediye başkanı veya başkan yardımcısı, İl Genel Meclisinin ilçeden seçilen üyeleri arasından seçeceği bir temsilci, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde grubu bulunan siyasi partilerin ilçe başkanları veya görevlendirecekleri bir temsilci, fakülte veya yüksekokulun bu konuda görevlendirecekleri bir öğretim üyesi veya elemanı, kamu kurum ve kuruluşlarında görev yapan bir avukat veya hukuk fakültesi mezunu bir kamu görevlisi, ilçede görev yapan avukatlardan başvuranlar arasından kaymakamlık tarafından belirlenecek bir temsilci, ilçede görev yapan doktorlardan başvuranlar arasından kaymakamlık tarafından belirlenecek bir temsilci, kaymakamlık tarafından belirlenecek meslek odalarından veya sendikalardan bir temsilci, mahalli televizyon, gazete, radyo gibi kuruluşlardan başvuranlar arasından kaymakamlık tarafından belirlenecek bir temsilci, muhtarlar derneği başkanı, yoksa mahalle muhtarlarından başvuranlar arasından kaymakamlık tarafından belirlenecek bir temsilci, okul-aile birliklerinden başvuranlar arasından kaymakamlık tarafından belirlenecek bir temsilci, sivil toplum kuruluşlarından başvuranlar arasından kaymakamlık tarafından belirlenecek en az iki temsilciden oluşur. Kurul Başkanı gerekli gördüğü durumlarda ilgili kamu veya özel kuruluş temsilcilerini veya kişileri de toplantıya çağırabilir (Yönetmelik, md. 6).

Kurulun çalışma sistemi incelendiğinde yukarıda belirtilen amaçları gerçekleştirmek üzere kurulların komisyon yöntemiyle çalıştıkları, bu bakımdan bünyelerinde en az üç üyeden oluşacak,

- Halkla İlişkiler ve İletişim Komisyonu
- İnsan Hakları Eğitimi ve İnsan Hakları Bilincini Geliştirme Komisyonu
- İnsan Hakları İhlallerini Araştırma, İnceleme ve Değerlendirme Komisyonu

oluşturulmasının öngörüldüğü görülmektedir.

Kurulların çalışma yapıları ve web sayfalarında yer alan faaliyet raporlarının değerlendirilmesinde kurulların uygulamada bir takım olumlu ve olumsuz taraflarının olduğu tespit edilmiştir. Buna göre;

Olumlu Görünümler:

- Kurulun illerde vali ya da görevlendireceği vali yardımcısının, ilçelerde ise kaymakamların başkanlığında en üst düzeyde temsil esas alınarak oluşturulması son derece olumludur.
- Kurulların üye profiline bakıldığında; yerel yönetim, yerel medya, üniversite, meslek odaları ve sendika, doktor, avukat, okul aile birliği, muhtarlar ve diğer yerel STK'lardan olmak üzere geniş bir katılımı öngörmesi son derece önemli bulunmaktadır. Bu durum yerel demokrasinin gelişimi ve temel hak ve hürriyetlere yapacağı katkı bakımından önemli görülmektedir.
- Kurulların sekretarya hizmetlerinin valilik ve kaymakamlıklarca üstlenilmesi kurulların kısa sürede faaliyetlerine başlayabilmesine olanak sağlamaktadır.
- Başvuruların; dilekçe, telefon, elektronik posta veya şehrin değişik yerlerine konulan İnsan Hakları Başvuru Kutuları aracılığıyla veya sözlü olarak yapılabilecek şekilde geniş tutulması hak arama ihtiyacı hisseden bireylerin kendilerine en uygun başvuru yöntemini seçme ve kolayca başvurabilmelerine olanak tanımaktadır.

Olumsuz Görünümler:

- Görünürlük ve bilinirlik eksikliği; Bireylerin hakkını aradığı özellikle insan haklarının söz konusu olduğu bir süreçte kurulların son derece görünür olması gerekmektedir. Kurullar her ne kadar başvuru yöntemi çeşitliliği bakımından ulaşılabilir olsa da toplumda bilinirlikleri ve görünürlükleri yeterli düzeyde değildir. Adeta valilik ve kaymakamlıklar içerisinde saklı kalmışlardır.
- Ulusal ölçekte kurulan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu ile kurulların web sayfalarının bulunmaması, var olanların güncel olmaması ve bu sayfalarda yıllık faaliyet raporlarına yeterince yer verilmemesi yukarıda belirtilen saklı kalmışlığın sürmesine katkı yapmaktadır.
- Kurulların yapısı geniş katımlı ve çok aktörlü olmasına karşın bu yapının bütünlük içinde etkin, verimli ve sistematik çalışmalar yapamadığı görülmektedir. Diğer taraftan insan hakları konusu uzmanlık gerektiren bir konu olmasına rağmen kurullarda bu uzmanlığın yeterince oluşturulamayacağı görülmektedir.
- Faaliyetlerin genel anlamda karakol ve cezaevi ziyaretleri, ortaöğretim kurumlarında yapılan bir takım eğitici etkinlikler ve 6 Aralık İnsan Hakları Günü'ne yönelik etkinliklere yönelik çalışmalarda yoğunlaştığı görülmektedir.

Sonuç

Türkiye'de, 2000'li yıllardan itibaren AB üyelik sürecinin ve dünya konjonktürünün de etkisi ile önemli bir demokratikleşme süreci yaşanmıştır. Bu süreçte yönetimin şeffaf ve hesap verebilir olmasına, yönetime katılmaya, güvenlik güçleri üzerinde sivil otoritenin güçlendirilmesine, insan haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik çok sayıda reform gerçekleştirilmiştir.

Bu gelişmeler içerisinde insan hakları ihlallerine ilişkin başvuruları incelemek, araştırmak, sonuçları değerlendirmek ve bu konuda eğitim ve farkındalık faaliyetlerinde bulunarak toplumda insan haklarının gelişimine yardımcı olmak amacıyla İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları oluşturulmuş, bu kurulların, üyelerinin yerel yönetimler, siyasi partiler ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinden oluşması bakımından önemli bir denetim ve katılım mekanizması olacağı düşünülmüştür.

Ancak süreç içerisinde bu alanda önemli çalışmalar yapıp, çalışmada değinilen çeşitli ilerlemeler sağlanmış olsa da gelinen noktada İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının kurulmasındaki düşünce ve amaçlarını gerçekleştirme noktasında çok etkin ve fonksiyonel çalışmalar gerçekleştiremediği görülmektedir. Bu durumun en önemli nedeninin kurulların yapılarının ve çalışma sisteminin kısa sürede sonuç almaya dönük olmaması ve kurul incelemelerinin yasal güvencelere sahip yaptırımlarla desteklenmemiş olmasında aramak gerekir.

Kaynaklar

- Aksan, G ve Ö. Çelik (2011). Gerilim ve Uzlaşma: Demokrasi Ekseninde Bürokrasi ve Siyaset İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 25, 2- 10
- Anayurt, Ö. (2007). Avrupa Birliği Sürecinde Türk Hukukunda Değişim, Davut Dursun, Burhanettin Duran ve Hamza Al (Edt.), *Dönüşüm Sürecindeki Türkiye: Aktörler, Alanlar, Sorunlar* (içinde), İstanbul: Alfa Yayınları, s. 233-281
- Arslan, R. (2016) *Siyaset Bilimine Giriş*, Bursa, Dora Yayıncılık
- Berger, P. (1989) Günümüz Dünyasında Demokrasi, *Sosyal ve Siyasal Teori Seçme Yazılar* (içinde), (Çev. Atilla Yayla), Ankara, Siyasal Kitabevi, 33-39
- Beriş, H. E. (2013). Demokrasi Yolunda Yeni Bir Eşik: Demokratikleşme Paketi, *Stratejik Düşünce ve Araştırma Vakfı*, Ankara, s. 14- 21
- Cranston, M. (1983) İnsan Hakları Nelerdir? *Sosyal ve Siyasal Teori Seçme Yazılar* (içinde), (Çev. Atilla Yayla), Ankara, Siyasal Kitabevi, 311-316
- Dinçer Ö. ve C. Yılmaz (2003) *Değişimin Yönetimi İçin Yönetimin Değişimi, Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma: I*, Ankara, T.C. Başbakanlık
- Erdoğan, M. (1998) *Liberal Toplum, Liberal Siyaset*, Ankara, Siyasal Kitabevi
- Gierke, O. (2000). Ortaçağ'da Siyasi Kuramlar; *Devlet ve Hukuk*, Akal, C.B. (der.), Ankara: Dost Kitabevi, s. 129- 137
- Gözler, K. (2017) *İnsan Hakları Hukukuna Giriş*, Bursa, Ekin Yayınevi
- Heywood, A. (1997) Demokrasi, *Sosyal ve Siyasal Teori Seçme Yazılar* (içinde), (Çev. Atilla Yayla), Ankara, Siyasal Kitabevi, 67-84
- Keyman, F. (2013). *Türkiye'nin Yeniden İnşası, Modernleşme, Demokratikleşme, Kimlik*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Keyman, F. (2007) 11 Eylül Sonrası Dünyada Türkiye'nin Dış Politikası: Demokratikleşme, Ekonomik İstikrar, Güvenlik, Dursun, Duran ve H. Al (Ed.), *Dönüşüm Sürecindeki Türkiye: Aktörler, Alanlar, Sorunlar* (içinde), İstanbul, Alfa Yayınları
- Koca, M. (2018) Türk Ceza Hukukunda Adalet Anlayışı, Sorunlar ve Çözüm Yolları, Adalet Şûrası, Adalet Bakanlığı Yayın No: 58, Ankara, 96-101
- Köseoğlu, Ö. (2009). *Birey- Kamu Yönetimi İlişkileri ve Türkiye Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi SBE, 2009

- Özman, A. ve S. Coşar (2002). Yönetselden Yaşamsala Demokrasi Pratiği “Teminatsız” Bir Demokrasiye Dair Düşünmek, F. Keyman (der), *Liberalizm, Devlet, Hegemonya* (içinde), İstanbul: Everest Yayınları, 340- 357
- Peters, R. (2000). John Locke, M. Cranston (Ed.), *Batı Dünyasında Siyaset Felsefeleri* içinde, N. Muallimoğlu (çev.), İstanbul: Avcıol Basım Yayın, 63- 77
- Rand, A. (1967) İnsan(ın) Hakları, *Sosyal ve Siyasal Teori Seçme Yazılar* (içinde), (Çev. Atilla Yayla), Ankara, Siyasal Kitabevi, 317-324
- Sağlam, M. (2008) Küreselleşme Sürecinin Anayasa Üzerine Etkileri, Özel ve V. Eren (Ed.), *Devletin Dönüşümü ve Yeni Kamu Yönetimi* (içinde), 89-128, Konya, Çizgi Kitabevi
- Sözen, S. (2011). Türkiye’de Demokratikleşme ve Kamu Yönetimi Reformu: Son On Yıla Genel Bir Bakış, *Türk İdare Dergisi*, Yıl: 83, Sayı 473, 133- 148
- Torun, Y. (2007) İnsan Hakları, KKEFD/JOKKEF, Sayı: 16, 415-424
- Üzülmez, İ. (2018) Yeni Türk Ceza Kanununun Adalet Anlayışı, Adalet Şûrası, Adalet Bakanlığı Yayın No: 58, Ankara, 101-106
- İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/11/20031123.htm> (04 Ağustos 2018’de erişildi)

ISSUES IN TOURISM HUMAN RIGHTS & SUSTAINABLE ENVIRONMENT

The world has gone through some changes in just 20 years that can only take place for almost thousands of years. People have struggled to create habitable areas anywhere and anytime. People have entered into individual and organised efforts to facilitate their daily life, to live in a healthy environment, to facilitate and to get pleasure out of the work life, to protect and defend their rights. It also produces solutions as it creates problems. The papers in this book also relates to the determination of the solutions and the problems that exist within the framework of each author's own field. These studies have been made in the field of social sciences which can be assessed as small contributions to sustainable life. The book consists of three parts; in the first part tourism, in the second part human rights and the last part the city and the environment. Setting off with global experiences, this book covers the themes of tourism, environmental space and human rights focusing on and contributing to the unforgettable people experiences. The book provides information and insights into different perspectives from emerging economies and global practices.

Volkan Genç
Makbule Şiriner Önver

ISSUES IN

TOURISM HUMAN RIGHTS & SUSTAINABLE ENVIRONMENT

IJOPEC

PUBLICATION

London ijopec.co.uk Istanbul

[View publication stats](#)